

Krystyna Ostrowska

O dorobku i perspektywach rozwojowych polskiej psychologii

Studia Philosophiae Christianae 11/2, 223-229

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SPRAWOZDANIA Z KONGRESÓW NAUKOWYCH

Ostrowska K.

O dorobku i perspektywach rozwojowych polskiej psychologii

Rosiński F.

IXth International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences

KRYSTYNA OSTROWSKA

O DOROBKU I PERSPEKTYWACH ROZWOJOWYCH POLSKIEJ PSYCHOLOGII

W dniach 19—21 września 1974 r. obradował XXII Zjazd *Naukowy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego*. Obchodzona w całym kraju 30 rocznica powstania PRL określiła tematykę Zjazdu — *Dorobek i perspektywy rozwojowe polskiej psychologii*.

W obradach obok licznie zgromadzonych badaczy i praktyków z różnych ośrodków w kraju wzięli udział goście zagraniczni. Otwarcia Zjazdu dokonała Przewodnicząca Polskiego Towarzystwa Psychologicznego prof. dr Maria Żebrowska. Program Zjazdu obejmował obrady plenarne oraz obrady w sekcjach. W trakcie plenarnych obrad wygłoszono następujące referaty: *Dorobek teoretyczny polskiej psychologii powojennej* — prof. dr T. Tomaszewki, *Dorobek i perspektywy rozwojowe polskiej psychologii klinicznej* — prof. dr M. Susłowska, *Problemy i perspektywy rozwojowe polskiej psychologii pracy* — doc. dr hab. X. Gliszczyńska, *Dorobek i perspektywy rozwojowe polskiej psychologii wojskowej* — doc. dr M. Sidor, *Dorobek i perspektywy rozwojowe polskiej psychologii sportu* — dr W. Nawrocka, *Dorobek i perspektywy rozwojowe polskiej psychologii rewalidacji* — doc. dr hab. A. Hulek, *Dorobek i perspektywy polskiej psychologii rozwojowej i wychowawczej* — doc. dr hab. M. Tyszkowa, *Dorobek i perspektywy rozwojowe polskiej psychologii w zakresie poradnictwa zawodowego i wychowawczego* — mgr J. Bierzwińska, mgr J. Załęcka, *Dorobek i perspektywy rozwojowe polskiej psychologii peni-*

tencjarnej młodzieży i dorosłych — dr A. Sokołowska, dr B. Waligóra.

Przypadającą w tym roku 25 rocznicę śmierci Władysława Witwickiego uczczono poświęcając referat wspomnieniowy doc. dr hab. J. Budkiewicz.

Wszystkie wygłoszone na Zjeździe referaty plenarne zostaną wydrukowane w całości w „Psychologii Wychowawczej” i „Przeglądzie Psychologicznym”, dlatego może nie warto omawiać na tym miejscu szczegółowej ich tematyki. Zwrócę natomiast uwagę na referat prof. T. Tomaszewskiego podsumowujący dorobek teoretyczny polskiej psychologii powojennej. Zdaniem prof. Tomaszewskiego ogólne teorie psychologiczne można podzielić na teorie zamknięte i teorie otwarte. Do teorii zamkniętych zalicza profesor między innymi teorię uczenia się. Teorie otwarte wydają się bardziej płodne i próbują wyjaśniać znacznie większy obszar ludzkich działań. W ramach teorii otwartych wyróżnia prof. Tomaszewski:

a. teorie sytuacji — które zakładają stały związek człowieka ze środowiskiem. W ramach tych teorii obserwuje się przechodzenie od zbyt statycznego pojęcia „środowisko” do bardziej dynamicznego pojęcia „sytuacji”,

b. teorie osobowości — zakładające bardziej ogólny pogląd na człowieka. W ramach teorii osobowości da się wyróżnić dwa nurty: — człowiek jest istotą zamkniętą we własnym świecie przeżyć, stąd rozpatruje się stany emocjonalne ich likwidowanie i wzmaganie, osobowość jest sumą nawyków nabytych w wychowaniu. Oba te nurty nie opisują całego człowieka, nie uwzględniają bowiem jego autonomii. Dlatego coraz częściej obserwuje się dążenie do poszukiwania organizacji wewnętrznej, mówi się o systemie działającym.

c. teorie zachowania — najwyższą formą zachowania się jest, zachowanie celowe, ukierunkowujące się na wynik, rezultat. Teoretycy zajmujący się tymi zagadnieniami dążą do stworzenia „modelu” o właściwościach sterujących, wykorzystując zdobycze cybernetyki. Jak widać w okresie powojennym dociekania polskich psychologów teoretyków idą w kilku kierunkach i można powiedzieć za prof. T. Tomaszewskim, że „jesteśmy dalecy od jednolitej teorii psychologicznej”.

W poszczególnych sekcjach Zjazdu wygłoszono w sumie około 150 referatów, będących doniesieniami z aktualnie prowadzonych prac badawczych. Nie sposób omówić wszystkich tych doniesień, odsyłając zainteresowanych do *Materiałów XXII Zjazdu Naukowego PTP*, omówię jedynie te które zasługują na szczególną uwagę oraz wskażę płaszczyzny badawcze reprezentowane w poszczególnych sekcjach.

I. W ramach sekcji psychologii pracy (org. doc. dr hab. L. Palusz-

kiewicz) ogłoszono 24 referaty, tematyka tych referatów obejmuje następujące problemy badawcze:

1. Problematyka związana z funkcjonowaniem zakładu pracy — rola psychologa i socjologa w zakładzie pracy, badanie układu człowiek — zakład pracy (Godorowski, Knapik, Milbrandt, Daniluk, Baranowski, Węgorowski, Śpiewak, Kawecki).

2. Ocena przydatności pracowników do określonych stanowisk pracy, takich jak: kierowca, programista, kierownik działu (Studenski, Dobruszek, Szafraniec, Sikora, Kanecka, Ratajczak).

3. Wybrane elementy psychofizjologiczne a wykonywanie zawodu — wpływ zmęczenia psychicznego na wykonywanie pracy, obciążenie psychiczne związane z danym stanowiskiem pracy, aktywność ruchowa przy pracy w pozycji siedzącej (Skłodowski, Hempel, Faron, Łopaczewska, Witecki).

4. Studia nad przestrzeganiem dyscypliny pracy i udział pracowników w kierowaniu przedsiębiorstwem (Dobrowolska, Szybiak, Gębarska, Łokuciewska).

Trzeba zaznaczyć, że w obrębie psychologii pracy, obserwuje się brak badań całościowych, kompleksowych w oparciu o porządnie wypracowane podstawy teoretyczne. Przedstawione badania dotyczą niektórych elementów struktury osobowości mogących motywować działanie człowieka w zakładzie pracy, bądź elementów sytuacyjnych i ich wpływ na człowieka. Słusznie zauważyła w referacie plenarnym doc. dr hab. X. Głiszczyńska, że aby mówić o dorobku i perspektywach psychologii pracy trzeba wypracować jednolitą płaszczyznę odniesienia prowadząc bardziej zintegrowane badania.

II. W sekcji poradnictwa dla dzieci i młodzieży (org. mgr J. Bierzińska) ogłoszono 15 doniesień. Mówi się, że obok rozwoju fizycznego, intelektualnego, emocjonalno-społecznego, istnieje rozwój zawodowy, który osiąga różny stopień dojrzałości. Przedstawione doniesienia wskazują na kilka płaszczyzn badawczych:

1. Dojrzałości do wyboru zawodu,
2. Dojrzałe przystosowanie się do nauki zawodu,
3. Dojrzałej postawy do wykonywania zawodu.

Przedstawione problemy badawcze analizowane były pod kątem uwarunkowań czynnikami psychicznymi i społecznymi: Do czynników psychicznych zaliczono: uzdolnienia, poziom inteligencji, poziom aspiracji, cechy temperamentalne. Z czynników społecznych analizowano: wykształcenie rodziców, zawód wykonywany przez rodziców, wychowywanie się w Domu Dziecka itp.

Inną grupą zagadnień zaprezentowanych w doniesieniach stanowiły badania dotyczące: prognozy wczesnej nauki szkolnej 6-latków (Brze-

zińska, Kuś) oraz formy i metody pracy z uczniami uznanymi w szkole za szczególnie zdolnych i utalentowanych (Panek).

Prace dotyczące dojrzałości zawodowej stanowią próbę uchwycenia czynników warunkujących osiągnięcie dojrzałości zawodowej w jej trzech wymienionych poprzednio aspektach. Można mieć nadzieję, że uzyskane wyniki pozwolą na opracowanie skuteczniejszych metod diagnostycznych przy ocenie kandydatów do poszczególnych zawodów, jak również wskażą metody pracy wychowawczej, które pomogą wychowankom we właściwym czasie osiągnąć poszczególne etapy dojrzałości zawodowej.

III. Sekcja psychologii wojskowej (org. ppłk dr Zb. Paleski). Wygłoszono 25 doniesień, spośród nich wyróżnić trzeba takie, które są związane ściśle z działalnością wojskową oraz takie, które wnoszą trwałą wkład w inne dziedziny psychologii stosowanej i psychologii ogólnej. W ramach specjalistycznych badań prowadzono prace nad: Wyjaśnieniem przyczyn dezorientacji przestrzennej w lotach bez widoczności ziemi (Pawelski), Doborem metod ułatwiających określenie przydatności do niektórych stanowisk; kierownika lotów, dyżurnych kierowników lotnisk, nawigatorów, operatorów — wychodząc z założenia, że nie wszyscy są zdolni do pełnienia wymienionych funkcji. Skoncentrowano się w tym badaniu na niektórych właściwościach psychicznych: zrównowazenie emocjonalne, sprawność umysłowa, szybkość i prawidłowość oceny sytuacji oraz podejmowania decyzji. Wystandaryzowano baterię testów dla tych celów (Pokinko). Po tej samej linii opracowania nowych metod badania zmiennych psychofizjologicznych prowadzono badania nad aparaturą elektronową służącą do prowadzenia grupowych badań percepcji pilotów. Z innych prac przedstawionych w ramach tej sekcji zasługują na uwagę: próba określenia struktury temperamentu na podstawie analizy czynnikowej (Trelak).

Psychologia wojskowa rozwija się w sposób bardzo dynamiczny, posługując się skomplikowaną aparaturą do badań psychofizjologicznych, neurologicznych i innych może skuteczniej niż inni wypracowywać nowe metody badawcze i dochodzić do nowych rozwiązań teoretycznych.

IV. Sekcja osobowości i motywacji normalnej (oryg. dr J. Karyłow-ski). Wygłoszono 15 doniesień z aktualnie prowadzonych prac badawczych. Przedstawione doniesienia wskazują na dwa nurty badań: jeden — dąży do stworzenia systemowej koncepcji potrzeb człowieka (Kocowski, Elias), drugi — koncentruje się na śledzeniu wpływów różnych elementów motywacyjnych na działanie człowieka. Badania prowadzone pod kierunkiem doc. J. Reykowskiego dotyczą wpływu „ja” na zachowanie prospołeczne i egocentryczne. Dąży się do sformułowania ogólnych praw działania prospołecznego, poszukując uwarunkowań tegoż działania. Do czynników warunkujących należą elementy motywa-

cyjne oraz środowiskowe (Paszkievicz, Eichelberger, Boski, Karyłowski, Santorska, Kochańska, Trzebiński). Zaprezentowano również kilka prac, które stanowią próbę znalezienia jednego czynnika integrującego osobowość lub też czynnika, który odgrywałby decydującą rolę motywacyjną w działaniu. Wymienić należy referat Preżyny „Funkcja wartości w integracji osobowości” punktem wyjścia dla badań było przekonanie o ważności systemu wartości w integracji osobowości, przyjęcie i zinterioryzowanie systemu wartości zgodnego z oczekiwaniami społecznymi przyczynia się do rozwoju zdolności przystosowawczych.

V. Sekcja psychologii klinicznej człowieka dorosłego (org. dr K. Godorowski). Wygłoszono 15 referatów, którym problematyka zgodnie z tym co w referacie plenarnym powiedziała prof. dr M. Susłowska koncentrowała się na: zagadnieniach etiologii i leczeniu nerwic, zagadnieniach alkoholizmu oraz zagadnieniach psychologii wieku starczego. Obok tych zagadnień poruszono problematykę zaburzeń osobowości w wieku młodzieńczym. Doświadczenia psychologów klinicznych z chorymi układu krążenia przedstawiono w trzech referatach wskazując na postawy tych osób wobec własnej choroby (Wrześniewski) oraz na zmiany w strukturze osobowości u chorych, którzy przebyli operację serca bądź został im wszczepiony stymulator (H. Ostrowska). Interesującym wydaje się wyodrębnienie typów postaw wobec własnej choroby (za-
wału).

- a. postawa sprzyjająca leczeniu i rehabilitacji, objawia się niskim niepokojem, wysoką akceptacją rozpoznania zaleceń lekarza, niskim poziomem postawy domagającej się opieki,
- b. postawa niekorzystna dla leczenia, w której dominuje lęk, niski stopień akceptacji rozpoznania i metod leczenia,
- c. postawa ambiwalentna — charakteryzująca się powyższymi objawami w różnym stopniu. Najbardziej korzystna dla leczenia i rehabilitacji jest postawa a. Prace dalsze mają iść w kierunku określenia przyczyn powstania poszczególnych postaw i możliwości wykształcania tych postaw u podopiecznych.

VI. Problematyka podejmowana i przedstawiona w ramach psychologii klinicznej dziecka (org. dr H. Nartowska) koncentruje się wokół następujących zagadnień:

1. Wpływ wczesnych uszkodzeń organicznych na późniejszy rozwój dziecka (Kaflik, Lis, Stachyra i Sikorski).
2. Psychologia dzieci niewidomych i głuchych.
3. Problemy psychologiczne dzieci z opóźnieniem umysłowym.

VII. W ramach obrad sekcji psychologii penitencjarnej (organizatorzy dr A. Sokołowska i dr B. Waligóra) przedstawiono 8 referatów, które zajmowały się następującą problematyką:

1. Etiologia przestępczości:
 - a. analiza czynników psychicznych (Ocena systemu wartości młodocianych sprawców przestępstw — K. Ostrowska, Ideał samego siebie w zachowaniu asocjalnym nieletnich przestępców — M. Grčar),
 - b. analiza czynników bio-psychicznych na tle sytuacji szkolnej i rodzinnej — A. Firkowska-Mankiewicz,
 - c. analiza czynników środowiskowych — system wychowania w rodzinie, więź emocjonalna między rodzicami i dziećmi, zachowania agresywne i przestępcze w rodzinie (Wójcik, Sołowiej).
2. Badanie czynników warunkujących proces resocjalizacji.
3. Funkcjonowanie człowieka w warunkach izolacji więziennej:
 - a. przejawianie agresji,
 - b. struktura potrzeb w warunkach izolacji więziennej,
 - c. „drugie życie” geneza i uwarunkowania osobowościowe.

Do bardziej ciekawych prac w ramach trzeciego problemu należą: praca Paryzka o charakterze odkształceń osobowościowych w warunkach izolacji więziennej, autor szczególną uwagę poświęca odkształceniom w zakresie pełnienia różnych ról społecznych, oraz praca Malak o własnościach osobowości a uczestnictwem w „drugim życiu” w zakładzie poprawczym. Obraz zagadnień interesujących psychologów sądowych i penitencjarnych nie byłby pełen gdybym pominęła pracę Ostrihańskiej o recydywistach — jak wiadomo i z punktu polityki społecznej i z punktu psychologii penitencjarnej ta grupa więźniów stanowi najpoważniejszy problem. Są bowiem niepoprawni. Autorka przedstawiła proces wykolejania się wielokrotnych recydywistów zwracając uwagę na bardzo wczesny okres wejścia na drogę przestępstw oraz wpływ rozmiarów nadużywania alkoholu w tej populacji. Postuluje się prowadzenia leczenia odwykowego w stosunku do tych, u których stwierdzi się nadużywanie alkoholu i związaną z tym przestępczość.

Przedstawiona problematyka doniesień jest bardzo różnorodna, świadczy o szerokim wachlarzu podjętych prac badawczych w różnych ośrodkach, wskazuje na dynamiczny rozwój polskiej psychologii powojennej. Zafascynowani ilością badań nie możemy pominąć niektórych niedociągnięć, najbardziej rzucające się w oczy, to niedostateczne opanowanie przez licznych badaczy warsztatu metodologicznego, dotyczy to, głównie metod doboru prób badawczych, metod statystycznych itp. Prowadzone na niewielkich próbach badania, nie mające znamion grup reprezentacyjnych ograniczają możliwość korzystania z wysuwanych wniosków. Innym zagadnieniem jest brak samych metod badawczych, znormalizowanych i wystandaryzowanych na populacji polskiej. Czę-

sto zdarza się również, że badacze nie precyzują jasno założeń teoretycznych na jakich opierają swoje badania. Odczuwa się wyraźny brak badań kompleksowych, dążących do stworzenia modelu procesów psychicznych. Różnorodność podejść, ścierających się poglądów — oto co znamionuje polską psychologię, ale co jest jednocześnie niezawodnym znakiem i przejawem rzeczywistego rozwoju każdej nauki.

FRANCISZEK M. ROSIŃSKI

IXth INTERNATIONAL CONGRESS OF ANTHROPOLOGICAL AND ETHNOLOGICAL SCIENCES

Myślą przewodnią *IX Międzynarodowego Kongresu Nauk Antropologicznych i Etnologicznych*, który odbył się w dniach od 1—8 września w Chicago, była teza, iż przyszłość i pomyślność ludzkości zależy od uznawania i poszanowania różnic, jakie istnieją między poszczególnymi grupami i społecznościami ludzkimi. Ta idea pluralizmu kulturowego uzewnętrzniła się także w hasło kongresu: „jeden gatunek, wiele kultur”. Pod względem frekwencji był to największy z dotychczasowych kongresów antropologiczno-etnologicznych, gdyż wzięło w nim udział ok. 3000 uczestników z ponad 100 krajów, czyli ok. 25% ogółu antropologów i etnologów na świecie; (1,2). Delegacji polskiej przewodniczył prof. T. Dzierżykray-Rogalski, sekretarz Komitetu Narodowego Unii Nauk Antropologicznych i Etnologicznych w Polsce.

Na szczególną uwagę zasługuje nowa metoda prowadzenia obrad, jaką zastosowano na tym kongresie. Zgodnie z zaleceniem Konferencji Kopenhaskiej z maja 1971 r. poszczególni uczeni przygotowali na kongres referaty, których na posiedzeniach jednak nie wygłaszano, ponieważ uczestnicy mieli możliwość zapoznać się z interesującymi ich tekstami na ogół już przed kongresem bądź w trakcie jego trwania przed poszczególnymi sesjami tematycznymi. Pozwoliło to uczestnikom kongresu przeznaczyć maksymalną ilość czasu na omówienie referatów i na dyskusję nad nimi. Zrezygnowano też tym razem z bardzo wczesnego ustalenia tematyki poszczególnych sekcji i sympozjów, gdyż według słusznej koncepcji przewodniczącego IX Kongresu profesora Sol Taxa szczegółowy podział na grupy tematyczne miał być dokonany dopiero na podstawie zgłoszonych na kongres referatów.

Zasadnicze obrady kongresu z wyjątkiem uroczystych sesji plenarnych toczyły się równolegle w 4 sekcjach, przy czym czas trwania poszczególnych sesji tematycznych, których łącznie odbyło się 106, wy-